

SJEĆANJE, PAMĆENJE, IDENTITET – SPLIT U KNJIŽEVNOSTI VELJKA BARBIERIJA

Ivan Bošković

Grad još od srednjovjekovlja ima atribute »subjekta povijesti«. Zato je gradski život, kako ističe i Mumford¹, »blagoslov s brojnim prilikama« koji svojim građanima pruža obilje mogućnosti i privilegija kojima oblikuje njihovu ličnost i njihov mentalitet. Naime, grad/eći (»Zgrade govore i djeluju ništa manje nego ljudi koji ih nastavaju; u fizičkim tvorevinama grada žive i djeluju prošli događaji, davno donesene odluke i davno formulirane i ostvarene vrijednosti.«²), čovjek postaje gospodar povijesti, a riječ/književnost mjera i oblik s ambicijom da protumači sve njegove skrivene zagonetke i tajne pred kojima su mnoge znanosti, sociologija i povijest ponajprije, uglavnom posve nemoćne. Stoga pitanje *Što je grad?* smislenim postaje tek onda kada ga se preoblikuje u *Tko je grad?*, jer se jedino tako može govoriti o identitetu grada u kojem se, u kompleksu »događaja, doživljaja i značenjskih mreža«, oblikuje pojedinačni ili skupni

---

¹ Lewis Mumford, *Grad u historiji*, Naprijed, Zagreb 1988.

² Isto, str. 126.

opstanak.³ Razlog je to zašto su o gradovima napisane brojne književne stranice, često iznimnih poruka i značenja.

1.) Split je jedan od rijetkih gradova koji se može pohvaliti činjenicom da je od svoje najranije povijesti i *pamćenja* rječit književni citat. Od carske palače, sagrađene na *najlipšem dilu svita*, kako se ponosi lokalna memorija, do današnjega grada, tijekom stoljeća dugoga trajanja bio je inspirativan brojnim književnicima i namjernicima kojima je njegova topografija postala sastavnim dijelom duhovne (auto)geografije. Stoga ne čudi da ga pamte kao *veliku zagonetku*, ali i kao *veliku povijesnu šalu*, da su ga pohodili i višekrat mu se vraćali mnogi, nastojeći iznova doživjeti djelić onoga duha i ugođaja što ga u slojevima svoga pamćenja tako nesebično nudi.⁴ Budući da je grad uvijek mnogo »više od teritorija i materijalnih sklopova«⁵, Split je zapamćen kao grad u dubinama čijih nedokučivih značenja i smislova živi i povijest i suvremenost, svjetovno i sakralno, mitsko i profano; kao grad koji skriva i istovremeno otkriva svoje zavodljivo lice, ali i svoje prikriveno naličje, svoj povijesni/mitski predtekst, ali i svoje europsko-mediteransko-hrvatsko ozračje u kojemu se objavljuje i stalno i iznova obnavlja tajna njegove *vječnosti*.⁶

Tijekom stoljeća Split je izgradio posebne oblike fascinacije; u literaturi ga zato i prisposobljuju palimpsestu, »svetištu pamćenja« i gradu knjige i gradu-tekstu, gradu-slučaju ili »slučajno gradu«, s nepotrošenom lokalnom karakterologijom sadržanoj u atribucijama *Ča je pusta Londra*,

---

³ Ivan Rogić Nehajev, *Tko je Zagreb*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1997., str. 27.

⁴ Vidi: »Split 1999. Dossier« (temat *Vijenca*), MH, Zagreb 2005. (uredila: Jelena Hekman).

⁵ Rogić Nehajev, *nav. djelo*, str. 15.

⁶ Bogdan Radica, *Vječni Split*, ExLibris, Zagreb 2002.

Tko to može platiti ili pak u suvremenoj inačici *Ništa kontra Splita* i slično, kako marno bilježi zanimljiva *spličanistika*.⁷ Na njezinim stranicama, među onima koji su pokušali odgovoriti na pitanje njegove zagonetke, Veljku Barbieriju pripada istaknuto mjesto. Gradu za koji je vezan teretom zavičajnih nostalgija, uz nekoliko zapisa i vinjeta, Barbieri je posvetio i cijeli roman. Naslovivši ga *Roman staroga grada*, želio je njime odgovoriti na pitanja koja ga uza Split vezuju, a koja su s vremenom dobivala nove oblike i nove dimenzije.

2.) Već samim naslovom, *Roman staroga grada*, Barbieri otkriva svoju spisateljsku poziciju i odnos prema gradu u kojem je pohranjen dio njegova ljudskoga i spisateljskog identiteta. Imenujući ga *starim gradom*, Barbieri izriječom sugerira da je riječ o gradu *dugoga trajanja* u čiji su slojeviti identitet ugrađeni tragovi svih onih civilizacijskih i kulturnih tvorbi i utjecaja koje je u njega upisalo vrijeme sa svojim sadržajima i zadanostima. Drugim riječima, Barbieri sugerira da je grad star toliko da mu mjere i ne mogu biti provjerljive činjenice, pa mu ni povijest nije moguće interpretirati zakonima znanosti koliko književnosti i umjetnosti; da mu je povijest moguća tek kao pri/povijest, čemu je primjerena i Barbierijeva ispovjedna pripovjedačka pozicija. Naime, u njegovu romanu grad je i pripovjedač i junak priče koju pripovijedanjem ispovijeda, što mu omogućuje posve slobodan raspored činjenica i odnos prema njima. Njihova ugradba u pri/povijest o gradu Barbierija pri tome ne obvezuje čvrstinom provjerljivosti,

---

⁷ Anatolij Kudrjavcev, *Vječni Split*, Logos, Split 1985.; Isti, *Ča je pusta Londra*, Emporium, Split 1998.; Isti, *Splite moj*, Književni krug, Split 2002.; Zdravko Mužinić, *Splite čestiti*, Logos, Split 1996.; Hrvoje Morović, *Grada za bibliografiju splitske periodike*, Split, Izdanja Naučne biblioteke, 1968.-1970.; Duško Kečkemet, *Bibliografija o Splitu I i II*, Izdanja Muzeja grada Splita, 1955.-1956.; Joško Belamarić, *Split, od carske palače do grada*, Split 1998.; *Splitski vidici*, ExLibris, Split – Zagreb 2004. i dr.

nego je podvrgnuta slobodnom pripovjedačkom imaginiranju. Čak i kada se činjenicama koristi, »imaginacija, memorija i poezija« (Zima) uvijek su u funkciji priče a ne (sociološke) studije o gradu, bez obzira na to što je u priči o Splitu često teško odrediti gdje prestaje znanost a počinje priča. Legitimirajući se naime kao »Aspalathos, Spalathron, Aspalato, Spalatum, Spalato...«⁸, Barbierijev pripovjedač/junak izrijekom sugerira čitatelju da ga zove Split, premda je svjestan da su »imena nevažna« i da »ograničavaju njegovo trajanje«. Sam pak priziv (različitih) imena kojima je nazivan, bez obzira na njihovu potrošenost, upućuje na to kako je posrijedi grad pluralnog identiteta u čijoj su jedinstvenosti razvidni tragovi »starih Grka, Rimljana i Romana sve do najnovijih Hrvata«; da je to grad u kojem su »umirali carevi, pohodili ga kraljevi, (koji je) ugošćivao velmože, knezove i duždeve, papinske prelate, čelnike, diktatore i predsjednike«, grad koji je u prolomima vremena »stradao od kuge, ratova, beznađa« i »tonuo u bezimenost do novog oporavka«⁹, ne dopuštajući nikada da »uvjetni napredak prihvati bitno značenje naslijeđa« i tako naruši njegove duhovne granice. Zato ga, u pokušaju da odgonetne njegovu zagonetku, i može nazvati »pozornicom preodjevenih vjekova«¹⁰, »malim čudom Dioklecijanova svijeta«¹¹, »osamljenikom pred svojim neizdrživo dugim trajanjem«¹², »gradom-riznicom građevina«¹³ i pozornicom »žive drame kojoj ne pronalaze ni premca ni uzor«¹⁴ i slično, uvijek sa sviješću da nije iscrpio sva njegova lica i sve maske njegove tajne dugovječnosti.

---

⁸ *Roman staroga grada*, str. 13.

⁹ Isto, str. 14.

¹⁰ Isto, str. 137.

¹¹ Isto, str. 30.

¹² Isto, str. 60.

¹³ Isto, str. 67.

¹⁴ Isto, str. 102.

Barbierijev *stari grad* svoju posebnost i gotovo mitsku povlaštenost duguje carevoj odluci da ga izabere za svoje odmorište i u njemu sagradi svoju palaču. Pozivajući se na Dioklecijana kao svojega graditelja, vladara i Jupiterova sina¹⁵, »gospodara svijeta«¹⁶ te inzistiranjem na slavnim ishodištima¹⁷, splitska je memorija, ali ne manje i svakodnevnica, sebi priskrbljivala karakter iznimnosti. Nije stoga čudno što se svaki Splićanin nerijetko smatra ne samo »Dioklecijanovim nasljednikom« ili »sljedbenikom neke plemenite namjere« (Kudrjavcev) nego i samim Dioklecijanom.¹⁸ Naime, priskrbljujući značenje svojim stanovnicima, mit o carskim temeljima u djetinjstvu grada postaje najdublje mjesto njihova poistovjećivanja, koje »drugi poštuju i uvažavaju«¹⁹, u čemu je vidjeti i svojevrsni razlog splitske samosvijesti (ili oholosti!) o kojoj rječito govori i najnovija krilatica *Hajduk prvi – Ivan Pavao drugi!* Vjerojatno je u navedenome sadržan i dio razloga zašto Splićani najvećim i neoprostivim zločinom smatraju upravo izdajstvo grada!

2.1.) Grad ovakva predteksta – koji kontekstualizira i s kojima relacionira – Barbieri gradi/oprostoruje različitim strategijama, od kojih izdvajamo one sjećanja i pamćenja. On jedno poglavlje izrijeком imenuje »četveropreg pamćenja i zaborava«. I dok strategije sjećanja možemo vezati uz slojeve pripovjedačeve fascinacije rodnim gradom, strategije pamćenja kristaliziraju se oko nekoliko uporišnih mjesta njegove memorije i identiteta među kojima je na prvome, ključnome mjestu – **palača**.

---

¹⁵ Usp. Barbierijeve romane: *Dioklecijan* (2006.), *Ja Dioklo, Jupitrov sin* (2008.).

¹⁶ *Roman staroga grada*, str. 119.

¹⁷ Mircea Eliade, *Mit i zbilja*, Zagreb 1970.; Claude Levy-Strauss: *Strukturalna antropologija*, Zagreb 1988.

¹⁸ Zdravko Žima, »Pod Dioklecijanovom zvijezdom«, u: *Prikazi i prikaze*, Konzor, Zagreb 2003., str. 9.

¹⁹ Ivo Babić, »Mit o podrijetlu u Statutu grada Splita«, u: *Dioklecijan i Split* (Frane Bulić; Nenad Cambi; Ivo Babić), Slobodna Dalmacija, Split 2005.

2.2.) U Barbierijevoj priči nazvana »malim čudom Dioklecijanova svijeta«²⁰, palača je središnje mjesto i »trajni predznak« splitske identifikacije. Povijesnu tezu da je »rodila grad onoga trenutka kada je iz obližnje Salone u nju prenesena nadbiskupija« i kada su u »mauzolej prenesene moći salonitanskih/solinskih mučenika«²¹ Barbierijeva priča oživljava mnoštvom detalja. Kao jezgra oko koje se tijekom vremena koncentrirao cijeli život, palača je (»zvjezdani pupak«²²), shodno Barthesovoj /Barbierijevoj filozofiji²³, »privilegirano mjesto integracije« gdje se »ovozemaljsko susreće s onostranim dohvaćajući zvijezde« (Kaštelan). U Barbierijevoj priči ona je centar sa svim atribucijama »kulturalnih interakcija i materijalnih korelacija«²⁴; susretište svih znakova urbane topografije; od nje polaze svi putovi i u nju se, kao ishodišnu točku svojega smisla, vraćaju. Posebno mjesto u palači, pa tako i u priči, Barbieri namjenjuje *sfinji*, jednoj od nekadašnjih dvanaest. Kao čuvarica svih tajni što ih vrijeme nosi kao svoj neprevladani teret, Barbierijeva sfinga budno bdije nad vjekovima gradske neprolaznosti. Utisnuta u njegovu »tjelesnu i duhovnu arhitekturu«²⁵, sfinga je svjedok, ali i opomena koja stvarnost grada povezuje sa stvarnošću stoljeća. Zato će joj u znak zahvalnosti, na kraju, kao »čuvarici carske sjene«²⁶, dakle *pamćenja*, spjevati kanconijer i metonimijom grada obuh-

---

²⁰ *Roman staroga grada*, str. 30.

²¹ Joško Belamarić, *Split, od carske palače do grada*, Split 1998.

²² *Roman staroga grada*, str. 29.

²³ Roland Barthes, »Semiology and the Urban«, u zbornik: *The City and the Sign*, 1986. Također: Stipe Grgas, *Ispisivanje prostora*, Naklada MD, Zagreb 2000.

²⁴ Prema: Krešimir Nemeč, »Umrijeti u Zagrebu«, *Forum* (HAZU), 1-3/2010. Također: *Kulturna geografija* (prir. David Atkinson, Peter Jackson, David Washborne), Disput, Zagreb 2008.

²⁵ Bože V. Žigo, »Klorofilno zvono grada«, u: *Split 1999*. (Dossier), MH, Zagreb 2005., str. 56.

²⁶ Vrijedi istaknuti da su mnogi upravo splitskoj sfinji posvetili svoje stihove. Usp. Anatolij Kudrjavcev, *Splitite moj* (Izbor poezije o Splitu), Književni krug, Split 2002.

vatiti sve atribucije »velike neodgonetljive zagonetke«. ²⁷ Barbieri na taj način pokazuje da njezinu povlaštenost u splitskoj metafizici nije moguće rješavati zakonima fizike nego književnosti, jer jedino književnost (umjetnost), kao što je poznato, ima »jezik i sredstva« da povijest oblikuje kao pri/povijest. Istina, ispovijedajući priču o gradu, Barbieri se ne odriče povijesti, ali ne dopušta da ga govor njezinih činjenica zarobi, baš kao što ni palača nije mogla zarobiti život svojim zidinama i svojim »duhovnim katastrom«. Kada palača, nakon smrti njezina graditelja, postaje stolnica, tada – može se reći – prestaje splitska prošlost, a počinje sadašnjost. Materijalizirajući Mumfordovu postavku da se gradovi uvijek formiraju oko hramova (i tržnica), gradski se život premješta u sjeverne dijelove palače, u kojima ubrzo počinju raditi suknara i tkaonica. Ta je činjenica uvjetovala da se *grad* – koji je odolijevao provalama plemena iz zakarpatskih i podunavskih stepa i pusta²⁸ – počinje širiti u svoju periferiju. Uza znakove sociologije urbaniteta, koji su znakovito utjecali na stil života gradskih žitelja, o tome rječito svjedoče crkvice hrvatskoga kršćanskog puka koje – unatoč mučenjima i krvavim obračunima kojima ih je izvrnuo graditelj palače i »progonitelj kršćana« – govore o pobjedi križa nad carevim idolima. Život nabujao iz palače, vidljiv u brojnim obnovama i gradnjama²⁹, tako je u sebe upisivao/*pamtio* brojne datume, događaje i ljude. Svjestan da ne može spomenuti sve, Barbierijev pripovjedač/junak – putujući kroz vrijeme – a to i nije drugo doli *sjećanje*, oživljava (neke) događaje koji su utjecali na život grada pa spominje crkveni sabor, Zvonimirov posjet, gradski statut, pučki ustanak, venecijanske upade, ratove (ciparski, kandijski, morejski), turska pustošenja, francusku, austrijsku i jugoslavensku vladavinu, ali i ilirska događanja, brojne građanske razmirice, stranački život (autonomaštvo, narodnjaštvo), vlasti i diktature, kao i brojne gradnje (kazalište...)... Svaki od navedenih, pamtljivih nadnevaka bitno je pridonosio oblikovanju

---

²⁷ *Roman staroga grada*, str. 67.

²⁸ Isto, str. 35.

²⁹ Usp. isto, str. 55.

gradske (samo)svijesti, u kojoj su posebno istaknuti (zapamćeni) tragovi Marulića, Nigrisa, Mateja Dalmatinca, Bernardina Splićanina, Dmine i Jere Papalića, Komulovića, Albertija, Kavanjina, Uvodića, Smoje, Petrasova, Tina i Meštrovicia, Lukačića, Hatzea, Paraća, Gotovca i dr., brojnih tumača i svjedoka čijim je djelom/djelovanjem prkosio svojoj konačnosti; bez njih »duhovni katastar« grada ne bi bio prepoznatljiv. Zahvaljujući svima njima, postao je grad-palimpsest ili, kako sam pripovjedač isповijeda, »grad riznica građevina, slika, knjiga i predmeta, koji su istina, na prvi pogled ukrasili moje rastuće tkivo, ali i pripriječili i tako sužene staze pravim odgovorima«.³⁰

2.3.) Barbieri dobro zna da grad *dugog trajanja* i u sebe ugrađenih kompleksa i razapetosti³¹ nije moguće lako izraziti. Budući da starost – a starost je dominantna odrednica njegova grada – uvijek uživa povjerenje i poštovanje, njegov pripovjedač/ junak iz suštine vlastitih imanentnih suprotnosti priču o gradu dograđuje sadržajima društvenih praksi i iz njih izraslih civilizacijskih kodova: npr. *erotskog života i strasti, hrane, morala i života s vrlinama i grijesima, prevarama i zločinstvima, krivotvorenjima, pijanstvima i tučnjavama, pravovjerjem i herezom, svaku oživljavajući prikladnom slikom, sugestijom, evokacijom...* Na taj način Barbieri (kao da) krijepi Braudelovu misao da »(...) život ljudi uključuje dosta drugih stvarnosti, koje imaju mnogo dulji život od našega i mi tijekom svog življenja nećemo stići vidjeti kako se one iz temelja mijenjaju«.³²

2.4.) Kao jednu od pokretačkih sila života grada, *strast/erotiku* Barbieri prisposobljuje slikom o Marulu i koloturniku i pričom o strastvenoj Mlečanki koja je preko dana bila potpuno odana zadaćama supruge grad-

---

³⁰ Isto, str. 67.

³¹ Duško Kečkemet, »Razapet između Dioklecijanove palače i Hajdukova stadiona«, u: *Split 1999.* (Dossier), MH, Zagreb 2005., str. 18.

³² Fernand Braudel, *Civilizacije kroz povijest*, Globus, Zagreb 1990., str. 30.

skog glavarara, a sa spuštanjem noći njezino se tijelo »zapalilo od požude i strasti koju uz svoga muža nije mogla ugaziti«. ³³ Navedena slika, o kojoj se pričalo i koja je zapamćena u gradskoj memoriji, kazuje da je tako jednom zgodom prelijepa strankinja vidjela Marula i rođaka mu Papalića i odmah se među njima razvila »obostrana, silna, jaka, neutaživa žudnja«, pa su mladići »od te noći stali pohoditi njezinu ložnicu, čim bi otpravila kneza na spavanje«, i u njoj »ostajali sve do svanuća«, i tako dugo vremena, sve dok jednom »iscrpljeni i neoprezni pohotnici nisu zaspali«, kada ih je zatekao knez i potom raskomadao tijelo prijatelja Papalića. Smrt najboljega druga bila je, kazuje dalje priča, razlog zašto se Marul »povukao u samotnjački život i posvetio umovanju, pisanju, pokori i molitvi«. ³⁴ Ovo međutim nije jedina slika takva sadržaja pohranjena u lokalnoj povjesnici. Pripovijedajući da nije riječ o ekscesu nego o čestoj praksi, podsjećajući na Kavanjinove stihove (»mnozi stoje ne dušu da pasu, / ner put da razgoje, ter tilo raspasu«), Barbieri upomoć poziva jednog od suvremenih kroničara (Barasa) koji bilježi da su »postariji i bogati Splićani običavali imati šinjorinu ili mantenutu«. Pokoja udovica ili samica potajno je primala ljubavnika »bortuna«. Pravo osvježenje, osobito imućnijim pohotnicima, bile su pjevačice i plesačice opernih družina koje su gostovale na mjesec-dva. Bilo je ubojstava iz strasti i ljubomore, ali i samoubojstava kad duša više nije mogla izdržati neuslišanu žudnju tijela. Raspojasanost je doživljavala vrhunac o pokladama. Ne jedno dijete začelo se u pijanom vrtlogu karnevalskih plesova. »Gdje su sviranje i plesovi tu su muškima tmine, ženskim propast, anđelima žalost, đavlima radost. Oprost za počinjene grijeha bluda puti, muškarci su poslije tražili u pokorničkim procesijama Velikog petka. Među zakukuljenim nosačima križa i flagelantima bilo je mnogo okorjelih bludnika koji su dosita imali što ispaštati.« ³⁵

---

³³ *Roman staroga grada*, str. 89.

³⁴ Isto, str. 89.

³⁵ Isto, str. 104.

Priziv poroku sklone strankinje u Barbierievoj priči o gradu otvara i pitanje drugih (mentalitetnih/karakteroloških) opreka ugrađenih u mnogoznačnost njegova identiteta. Uz civilizacijsko-uljudbene razlike, odnos između domaćih i došljaka ima posebne konotacije. Premda je poistovjećivanje građana s gradom vidljivo u najranijem stapanju »domorodaca i došljaka, Grka, Ilira i Rimljana, barbara i Romana, Splitskana koji su već postali Hrvati, Hrvata koji su postajali Splitskani«, pri čemu se »tradicija nije opirala da svaki došljak zadrži svoje naslijeđene običaje koji su poslije prerastali u opću tradiciju grada«³⁶, u retorici je splitskog čovjeka još refleksâ odbojnog i omalovažavajućeg odnosa prema onim drugima, poglavito iz zaleđa, baštinika drukčije tradicije, navika i običaja.

2.5.) Ako postoji mjesto gdje te razlike nestaju i gdje domaće i pridošlo postaju jedno (društveno) biće, onda je to – *ulica*. S dubokim uporištem u mediteranskim korijenima grada, u mitologiji (gradske) svakodnevice³⁷, ulica je duša grada i ogledalo u kojem se stanovnik osjećao značajnim svjedokom i sudionikom događaja. Na ulicama su se odvijali ključni društveni sadržaji i igrale životne uloge³⁸, baš kako to sugerira slika kojoj reljefnost i uvjerljivost osigurava pripovjedačevo/junakovo pri/sjećanje na vlastito djetinjstvo: »Ulice se pune ljudima. Šareni se Split. Bučan i nehajan, Split kojemu je upitnost nevažna. Na pazaru prska kolorit povrća, u ribarnici sedef mora, krvi se meso u mesnicama. Kakav doli bezbrižan može biti duh ljudi koji su rasli igrajući se zagonetkama mojih podruma, jahali na carskim kipovima i stupovima nestalih hramova, koji su uklesavali imena na najsvetijim bogomoljama, trenutak prije bogoslužja.«³⁹

S funkcijom mjesta teatralizacije života, ulica je mjesto tučnjava i ubojstava, krađa i prevara, krivotvorenja i podvala, razbojstava i lupeština i

---

³⁶ Isto, str. 25.

³⁷ Michael de Certeau, *Invencija svakodnevice*, Naklada MD, Zagreb 2002.

³⁸ Usp. Anatolij Kudrjavcev, *Ča je pusta Londra*, Split 1998.

³⁹ *Roman staroga grada*, str. 21.

sl. Govoreći o ulici, semiolozi urbaniteta često vole govoriti o raznovrsnim *figurama života*⁴⁰ koje jamče originalnost grada i osiguravaju njegov kolektivni identitet. U Barbierijevoj priči te su figure duboko utisnute u gradski društveni kolorit i svojevrsni su njegovi zaštitnici, baš kao što je i ulica ključno mjesto iskazivanja gradske kolektivne volje. Tu dimenziju gradske prepoznatljivosti Barbieri verificira slikom gradskog karnevala (»Sve moje crkve moraju otvoriti vrata splitskim ludama, ridikulim i cukunima. Svim mojim građanima preodjevenim za ludu misu i ludu svetkovinu, u povorci koja kulja gradom poput matice, od davnina. U Varošu, Manušu, Lučcu i Dobrome okuplja se moj puk. Momci navlače brnice, lancune, zečje kože i traverše. Djevojke zapase gaće, opanke, košulje i marame. Hitaju preodjeveni na ples u Špira Šore, Treke, Krpe, u Rosandića. Miješaju se moji najstariji plemićki rodovi s građanima novog doba. Na ulicama, rivi, trgovima, u Sali Diana, Sali Imperator, Teatru Bajamonti ili u Slavjanskom Napretku, Čitaonici, Casinu. Puder, krinke, krinoline, biserje i perike, cilindri, štapovi, princeze, prinčevi, pajaci i dvorske lude, vile i vještice, kraljevi i prosjaci, carevi i robovi u otmjenom ili sablažnjivom slavlju dokazuju nebu da se pogriješilo (...). Na kraju se razgolićujem i pretvaram u bludnika. Draškaju me moje nimfe, otkrivaju kamena stegna, prišivaju mi krila lebdećeg grada.«⁴¹), kojoj kao dopuna mogu poslužiti prizivi Hajdukovih utakmica te podsjećanje na brojne gradske šale, ruganja, beštine, šporkicu i sl. Posebno mjesto u pripovjedačevu pamćenju imaju zanati koji su gradu davali posebnu živost, brojni suknari, zlatari, drvodjelci, kovači, klesari, zidari, tesari, stolari, vapnari, rezbari, užari i drugi, koji u priči funkcioniraju kao manifestacije gradske posebnosti i društvenosti.

2.6.) Znakovito mjesto i značenje u Barbierijevoj priči o *starom gradu* ima – *hrana*. Kao jedna od sastavnica kulturnog identiteta, hrana je i način

---

⁴⁰ Rogić Nehajev, *isto*, str. 28.

⁴¹ *Roman staroga grada*, str. 140.

otkrivanja širih društvenih odnosa i praksi. Poput Le Goffa, Barbierijev junak pričom posebno ističe značenje prehrambenog koda jer »njegova prisutnost u ostvarenjima imaginarnoga dopušta bolje razumijevanje njihove funkcije«, tim više što su u »feudalnom društvu ti kodovi (...) zauzimali bitno mjesto u društvenom poretku i u vrijednosnom sustavu, dok su u književnim djelima nerijetko imali funkciju upozoravanja na društveni položaj likova, simbolizirali su rasplet i naglašavali značajne trenutke priče«. ⁴² U *starom gradu*, uz »mirise i okuse istisnute iz kuhinja i Dioklecijanovih smočnica, ćupova i amfora, uljnih i vinskih tijeskova«, trpeze su tijekom povijesti oblikovali i mirisi raznih »eliksira alkemije života, grijeha i putenosti«. ⁴³ I dok je sam car, ne krije pripovjedač, oblizivao usne uživajući u »rimskom ribljem složencu, sasvim nalik današnjoj gustoj ribljoj juhi u tisno, kojom vladaju princ škarpun i kraljica škarpina« ili pak u »odojku prelivenu medom, divljači i peradi začinjenom garumom iz ribljih iznutrica«, s »uljem iz njegovih maslinika i vinom iz njegovih podruma, oplemenjenim smolom i medom«, dotle se obični puk »prehranjivao juhom od prosa i pokojom srdelom s divljim zeljem«. ⁴⁴ Šireći se izvan zidina, grad je s vremenom proširio i svoj jelovnik i izgradio posebne recepture u kojima se ogledaju, baš kao i u njegovu kompleksnom društvenom biću, tajne srednjovjekovnih i renesansnih i splitsko-mletačkih, austrohrvatskih i drugih recepata u kojima živi i obnavlja se, kako sam veli, »povijest njegova trbuha« zapamćena nepcem. Evo jedne slike: »(...) držim da je dovoljno usporediti današnju kuhanu govedinu s ondašnjom, današnji žgvacet s jelenovinom na divljač, pašticađu s goveđom ružom nabodenom slanim, češnjakom i začинима pristiglima nekom mojom srednjovjekovnom lađom. Usporediti janjeći drob s dropčićem, goveđi želudac s tripicama, tingule od peradi i kunića s jarebicama, golubovima i zečevinom u vinu, kaparima,

---

⁴² Jacques Le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*, Antibarbarus, Zagreb 1993., str. 190.

⁴³ *Roman staroga grada*, str. 133.

⁴⁴ Isto, str. 134-135.

lovoru i ružmarinu. Priprema ribe doživjela je možda najmanje promjene, jer sam onda kao i danas vonjao maslinovim uljem na keramičkim, pa potom na gvozdanim gradelama, vinom, kvasinom, selenom i petrusimulom, češnjakom, kapulom, paprom, morskom solju, divljim narančama i limunom. Vonjao kupusima raznih vrsta, bobom, graškom, slanutkom, lećom, nakon otkrića Amerike šalšom od pomidora, purom, fažolom i krumpirom. Uz rižote svih vrsta na splitskim blagovaonicama, suho meso oduvijek je mirisalo u mojim konobama, visili su pršuti, vonjalo po kaštradini. Omamljen, o vjerskim i svjetovnim blagdanima dijelim oblaporne karte iz koje bliže i dalje prošlosti, gutam fritule, salamaštrani jezik i slane srdele zajedno, buktenice i sirnice miješam s bakalarom, brujetima i buzarama (...), puneći se mojim jelovnicima od pamtivijeka do danas i posrćem od zadovoljstva i ispijena vina...«⁴⁵

3.) Kao nositelji gradskoga kolektivnog i individualnog pamćenja, palača, sfinga, ulica, erotski život, hrana, zanati... pamtljiva su uporišta Barbierijeve priče. U njezinu kompleksnom licu nije teško otkriti ni refleksije brojnih stereotipa, suprotnosti i kolektivnih egzaltacija, mentalitetnih obrazaca, opozicija i pojednostavnjenja, paradoksa... Uvijek s pamtljivim »šarenilom znakovlja«, kako bi rekli sociolozi, sve to gradu priskrbuju atribucije povlaštenog mjesta kojemu je književnost jedna od identitetskih odrednica.⁴⁶ Uvjeravajući naime da je jedino književna riječ u stanju čuvati dušu grada i identitet njegovih civilizacijskih, kulturoloških i vremenskih ograničenja, Barbierijeva je imaginacija obilnu povijesnu faktografiju – i onu zapamćenu u sjećanju i onu utisnutu u memoriju pripovjedača/junaka – preobražavala u pri/povijest s neponovljivim *locale coullerom* u njezinim

---

⁴⁵ *Roman staroga grada*, str. 136-137.

⁴⁶ Culler navodi da književnost »nije samo učinila identitet svojom temom, nego je i odigrala važnu ulogu u konstrukciji identiteta čitatelja«. Prema: Jonathan Culler, *Književna teorija – vrlo kratak uvod*, AGM, Zagreb 2001., str. 132.

ishodištima i vizijama. Čitajući knjigu, stoga dolazimo u opasnost kazati da je književnost zapravo povlaštena u uspostavljanju dijaloga među slojevima od kojih je satkan identitet Barbierijeva staroga grada – grada koji osvaja i razočarava, koji ima svoja svijetla i svoja tamna mjesta, svoje junake i antijunake, predrasude i istine, svoje navike i mentalitet, grada koji najviše nedostaje, kako priznaje i sam autor, kada se iz njega dugočasno izbiva.

4.) Knjigom o *staromu gradu* Barbieri, da zaključimo, uvjerava da je pisac koji vjeruje u snagu sjećanja i pamćenja. Oživljavajući naime pričom brojne događaje i sudbine povijesne zgone grada, od njegovog djetinjstva do naših dana, od slika sjećanja i pamćenja on oblikuje njegov identitet kojemu bremenito mnoštvo dinamičnih vremenskih, civilizacijskih i kulturnih sadržaja i kodova osigurava prepoznatljivost. Neovisno o njihovu rasporedu i ulozi u slici koju podastire, može se reći da su posrijedi uporišta njegove gradske stvarnosti/realnosti, često izazovnija i otpornija nego što su to njegovi carski temelji.

Identitet (slika) Barbierijeva staroga grada, kao jedna od odrednica identiteta njegovih stanovnika, oblikuje se u neprekinutoj igri krajnosti, otkrivanja i sakrivanja. Starost (pamćenje) grada pri tome osigurava život njegovoj mladosti, a mladost pak, sjećajući se svoje prošlosti, starosti grada daje nove poticaje i razloge za trajanje. I starost i mladost, može se reći, lica su njegove (mitske) povlaštenosti, kao što su sjećanje i pamćenje lica Barbierijeve pripovjedačke re/konstrukcije. A budući da je identitet grada jedno od lica identiteta samoga pripovjedača, tako je i priča o gradu zapravo priča i o samome Barbieriju. S funkcijom povlaštenog mjesta u njegovoj biografiji, pamćenje i sjećanje grada osigurava mu razloge koji ga legitimiraju, zato što je pisac (povlaštenim) baštinikom tajni njegove prošlosti, ali i njegove sadašnjosti.

MEMORY, REMEMBRANCE, IDENTITY – SPLIT IN THE WORK OF VELJKO BARBIERI

A b s t r a c t

The city of Split can be proud of the fact that ever since its early history and its earliest memories, it has served as a very eloquent literary quote. It has been remembered as a big riddle, but also as a big historical joke, as a palimpsest, »a temple of memories«, the city of books and the book-city or »city-by-accident«, with an inexhaustible local character visible in the local idiom such as, *London is nothing in comparison to Split* (*Ča je pusta Londra*), *Money can't buy it* (*Tko to može platiti*) or in a more modern one, *Nothing against Split* (*Ništa kontra Splita*). This paper analyzes the strategies of memories and remembering which mediate the picture of Barbieri's old city, stressing Diocletian's palace, the Sphinx, streets, Eros and food as the landmarks of its urban identification and recognition.